

Владан Станковић*

Институт за политичке студије, Београд

ПРИСУСТВО РУСИЈЕ У ЈУГОИСТОЧНОЈ ЕВРОПИ НА ПОЧЕТКУ ХХИ ВЕКА

Сажетак

Тема овог научног рада сажима сазнања и чињенице које указују на присуство Руске федерације у Југоисточној Европи у прве две деценије ХХИ века, што је и просторно-временски оквир истраживачког захвата. Рад полази од Опште претпоставке да је: Руска федерација у последњих двадесет година појачавала своје присуство у овом делу света – први период одликовао је дефанзивни политички утицај, док је у другом периоду руски утицај у овом делу света уочљивији. Стога се рад састоји од две целине: прве, у којој се разматрају Општи параметри геополитичке заинтересованости Русије за простор Југоисточне Европе; и друге, у којој се истичу сазнања партнерског присуства Руске федерације у овом делу света, а посебно на централном Балкану (у Србији). Аутор је у раду користио читаву палету метода из друштвених наука: посматрање, развојни метод, упоредни приступ, статистички метод, анализу садржаја, индуктивно закључивање, аналитички приступ, циљно тумачење... Истраживање има за циљ: да расветли улогу руског фактора у овом делу света, да укаже на константе руског утицаја, да поброји постојеће и могуће елементе сарадње и унапређења односа.

Кључне речи: *Русија, Србија, геополитика, привредна сарадња, међународни односи*

* Контакт: stvlada@sbb.rs

Анализа присуства биће разматрана из две равни: 1) Општег, геополитичког, дела – који би требало да укаже на ракурс деловања стратешких настојања; 2) Конкретизације здружених акција настојања и деловања у сфери: економије, политике и културе.

ГЕОПОЛИТИКА РУСИЈЕ У ЈУГОИСТОЧНОЈ ЕВРОПИ

Петар Велики први је руски владар који је брод државних амбиција скренуо ка југу. У доба Катарине Велике (крај XVIII века) остварен је продор Руског царства на југ – ка Црном мору и турским каганатима. Већ негде између 1760-1770 Руска империја избија у Бесарабију и укршта копља са Отоманским царством у Молдавији.¹ Сарадња са Аустријом призвала је неформалне договоре о подели сфера утицаја на Балкану. Цар Јосиф II и Катарина Велика имају пређутан договор о подели интересних сфера у Југоисточној Европи након урушавања посусталог Турског царства, кога су већ тада звали „болесник са Босфора“.² Та је подела створила термилошку и геополитичку синтагму о Западном и Источном Балкану. Генерално, Балкан је још тада од Русије, па и од Хабсбуршког царства, третиран као православан са озбиљним „оазама“ исламског света (већма по градовима) и нешто мало расутих римокатоличких заједница по Босни, и нарочито по (западној) Херцеговини. Подела на Источни и Западни Балкан требала је да, након урушавања Отоманске доминације, доведе до неспорног утицаја руског фактора у Молдавији, Влашкој и Румелији (Бугарској), и до поделе интересних сфера на Западном Балкану, посебно на централном Балкану – у Србији. Претензије Аустрије на овај простор биле су неспорне, а руски фактор је настојао да преко културалних веза једноверног православља „задржи контролни пакет“ чак и ако Западни Балкан буде увучен у

1) Равиль Тагирович Дейников, „Россия, Турция и Крымское ханство – геополитическая ситуация в Северном Причерноморье в период с 30-х гг. XVIII в. по 1783.г.“, *Докторска дисертација*, Московский государственный областной университет, Москва, 2012.

2) Тако нпр у: Петар Рокаи, Золтан Ђере, Тибор Пал, Александар Касаш, *Историја Мађара*, Слио, Београд, 2002, стр. 361: „Руска царица Катарина II предложила је Јосифу II 1787. нацрт поделе Османског царства, који је, у случају успешног ратовања, предвиђао проширење хабзбуршке власти на: Србију, Босну, Херцеговину, и Далмацију са Истром.“

Западну хемисферу утицаја.³ Ова располућеност траје све до данашњих дана...

Још крајем XVIII века Русија је била на прагу Источног Балкана.⁴ (Она је преко Бесарабије, Молдавије и Влашке помагала српским устаницима и војду Карађорђу.⁵) Међутим, у само један век Запад је остварио значајну предност на овом простору градећи, пре свега, румунску нацију: од *gens vlachia* (влашко племе) изграђена је *natio romanian* (румунска нација), успостављена је аутокефална Румунска православна црква, прешло се са ћирилице на латиницу, доведена је немачка династија Хоенцолерн у Букурешт... Сличан покушај дао је знатно мање резултата у Бугарској, где је најзначајнији западни утицај остварен инсталирањем немачке династије Кобург на власт.

Након 1945. године Источни Балкан (Румунија и Бугарска) постаје интегрални део Варшавског пакта и сателит СССР-а. У овом геополитичком обједињавању Румунија се показује као мање лојалан партнер у поређењу са Бугарском. Тако у доба Николаја Чаушеског Румунија „на таласу општерумунског национализма“ настоји да пронађе „сопствени пут у социјализам“.⁶

За све то време у Југославији Јосип Броз и његови сарадници вешто балансирају између „социјализма југословенског самоуправног типа“ и сарадње са Западним земљама. Брозов режим поступно конфедерализује Југославију и тиме неутралише снагу српског фактора у сложеној

3) Ирина Сергеевна, „Политика России на Балканах на рубеже XIX-XX веков – цели, задачи и методы“, *Труды Института российской истории*, Выпуск 9, Российская академия наук/Институт российской истории, Тула, 2010, стр. 401: „Традиционно спектр методов был достаточно широк — от культурно-просветительских до силовых. Как известно, в славянские земли издавна направлялись русские учителя и врачи, в России обучались выходцы с Балкан; государством, Церковью и общественными организациями жертвовались значительные средства на православные храмы, монастыри, школы; оказывалась материальная поддержка христианскому населению. Наконец, Россия не раз с оружием в руках выступала в защиту балканских христиан.“

4) Драган Петровић, *Геополитика Балкана*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2014, стр.30: „Током XVIII века руски утицај стално расте, посебно након постепеног заузећа црноморске обале све до самог ушћа Дунава почетком XIX века када је присаједињена Бесарабија.“

5) Тако нпр. у: Радослав Перовић, *Вести о Србима у румунским летописима*, Београд, 1941.

6) На ову тему у: Elena Dragomir, *Cold War Perceptions – Romanian's Policy Change toward the Soviet Union 1960-1964*, Cambridge Scholar's Publishing, 2015.

југословенској заједници, уз непосредно понављање синтагме о: „потреби борбе против великосрпског хегемонизма, који угњетава друге јужнословенске народе“. Слабљењем српског фактора у југословенској заједници народа слабљен је и руски утицај на Западном Балкану.⁷ У свим овим процесима совјетски режим, и руски фактор, реаговали су дипломатским каналима: суздржано и ретко, тек у ситуацијама када је опстанак Југославије био довођен у питање (као у време тзв. „Хрватског пролећа“ и МАСПОК-а 1971). И док је председник САД Ричард Никсон, приликом посете Југославији, затражио да се обрати „младој хрватској демократији“, докле је Брежњев преко званичних и незваничних канала скретао пажњу Брозу да „СССР неће толерисати распад Југославије“.

Ипак до распада је дошло. На Западном Балкану створен је читав низ зависних државица полуколонијалног типа.⁸ Настале на раседима епоха, Модерне и Постмодерне, сецесионистичке творевине подгрејавале су представу о малим али уређеним друштвима-рајевима са ускосегментираним економијом уклопљеном у светско тржиште. Стопама Словеније (која је у сецесији предњачила) кренула је и Хрватска. Данас су те две земље саставни део евроатлантских структура Европске уније и НАТО. Друге две постјугословенске државе: (Северна) Македонија и Црна Гора такође су на том путу. Постдејтонска БиХ и Србија у тим процесима нису до краја и јасно одређене, мада је курс евидентан: ка Европској унији, уз највиши степен партнерске сарадње са НАТО, али без чланства у тој организацији.

7) Андреј Борисович Едемски, „Иза кулиса совјетско-југословенских односа (јул-децембар 1966)“, *Токови историје*, 2/2012: 15-40, Институт за новију историју Србије, Београд, 2012, стр. 25: „Почетком августа 1966. (тачније 2. августа) на сто совјетских руководиоца је стављен тајни извештај 31 с оценама јулских догађаја као: *резултата победе присталица либералних, прозападних тенденција у руководству СКЈ чији је изразити представник Е. Кардељ*. У документу се говорило о дугогодишњој борби која је започела још 1958-1961. између: *присталица такозваног система самоуправљања и оријентације на помоћ Запада... и присталица управљања народном привредом и ширења сарадње са социјалистичким земљама, а под контролом СКЈ и државног апарата*.“ Тезу о томе да је Ранковић био присталица зближавања са СССР-ом и другим социјалистичким земљама, да је иступао против уступака Западу и убрзаних реформи се понављала у документу неколико пута као и наведена карактеристика Кардеља. Присталице прозападних тенденција развоја земље, по мишљењу аутора документа, биле су многобројне, а број оних који су им се супротстављали ограничен.“

8) Misha Glenny, *The Balkans – Nationalism, War, and the Great Powers 1804-2011*, Penguin Publishing Group, 2012.

Ако се изузме Грчка, која је још почетком XIX века због геостратешког положаја била чврсто укључена у таласократске структуре Велике Британије и много касније НАТО-а,⁹ све су друге државе Источног и Западног Балкана развиле изнијансираније односе према Русији. Распад СССР отворио је могућност атлантским структурама да уђу не само у простор Централне и Источне Европе, већ и да зађу у подручје Источног Балкана, па и у делове постсовјетског простора у коме је руски геополитички интерес вековима био неспоран.¹⁰ Само неколико година раније руска сфера утицаја дубоко је улазила у Немачку, обухватала три прибалтичке републике и читав Источни Балкан (Румунију и Бугарску).¹¹ Сада су Румунија и Бугарска још пре чланства у Европској унији постали саставни део НАТО-војнобезбедносног штита. Европска унија и НАТО су тако крочили у простор Источног Балкана, а да нису поспремиле двориште на Западном Балкану. Стога западни безбедносни стручњаци процењују да је потребно учинити додатни напор како би се регион Западног Балкана (Постјугословенки простор – Словенија + Албанија) „погурао напред и подржао у процесима евроатлантских интеграција“. На том путу као веома битна агенда стоји умањење утицаја руског фактора.

И управо у овој тачки можемо отворити сумарно сагледавање руске геополитике у Југоисточној Европи.

Стечено искуство из периода распада СССР-а, када су земље Западног блока и поред потписаних докумената о „неширењу на Исток“ прекршиле договор и у атлантске структуре (пре свега НАТО) увукле све државе-чланице несталог Варшавског уговора, натерале су руску спољну политику да се према „балканском питању“ држи крајње обазриво.¹² Након укључења држава Источног Балкана

9) На ову тему у: Ian Lesser, Stephen Larrabee, Michele Zanini, Katia Vlachos-Dengler, *Greece's – New Geopolitics*, Kokkalis Foundation/RAND, 2001.

10) Руска федерација „је била принуђена на стратешку дефанзиву и позициону стратегију попуштања и уступака која се састојала у куповини времена и настојањима да се дипломатским средствима блокира процес проширења НАТО-а на постсовјетски простор.“ (Срђан Милосављевић, „Енергетски и војни аспекти стратегије безбедности Руске федерације у контексту савременог међународног поретка и односа према Републици Србији“, *Докторска дисертација*, Факултет безбедности, Београд, 2013, стр. 180-181)

11) Миљан Филимоновић, „Безбедносни аспекти међународног положаја Русије на почетку XXI века“, *Магистарски рад*, Факултет политичких наука, Београд, 2009, стр. 39.

12) Западни партнери су Руској федерацији током 90-тих година XX века давали усмене

у Европску унију и НАТО стекао се утисак да ће се Руска федерација држати крајње пасивно у басену Југоисточне Европе. И док је Руска федерације на самом почетку новог миленијума била заокупљена: најпре собом и тешким наслеђем „Јељцинове ере“, па ратом у Чеченији против исламских сепаратиста, и каснијом интервенцијом у Јужној Осетији, те ратом у Украјини, она није исказивала претерано интересовање за балканска питања.¹³ Врло обазриво Руска федерација отвара контакт најпре са старим савезницама на Балкану: са Бугарском и нарочито Србијом, и донекле са Црном Гором (од стицања њене независности). Изградња односа ишла је опрезно, споро, али дубински. Свесна снажног присуства и дубоког уплива евроатлантских структура у овом простору она је најпре истраживала терен и тражила додирне тачке како би изградила и оснажила дуготрајно партнерство засновано на обостраном интересу. Русија је ове земље придобијала, најпре, инфраструктурно.

Прва значајна улагања била су у енергетику, посебно у енергетску инфраструктуру.¹⁴ Ускоро се показало и зашто су прва улагања била опредељена управо у тај сегмент економије. Наиме почев од 2008-2009. године Руска федерација због озбиљних проблема са допремањем гаса земљама централне и западне Европе, чији транспорт углавном иде преко „непоуздане Украјине“, настоји да „релаксира трасу преноса енергената“, па се поред изграђеног „Северног крака“ од Русије до немачких лука на Балтику, сада озбиљно планирала изградња тзв. „Јужног тока“ који је преко Црног мора требало да иде до бугарске луке и црпне станице Варна, а одатле бугарским копном до Србије и даље преко Мађарске пут централне и западне Европе.¹⁵ Европска комисија преко

гаранције: „да се источном правцу *ни за инч* неће проширити јурисдикција и војно присуство Северноатлантског савеза.“ (цитирано према: Драган Симић, *Наука о безбедности – савремени приступи безбедности*, Факултет политичких наука, Београд, 2003, стр. 221)

13) У годишњем обраћању нацији председник Владимир Владимирович Путин, 26. маја 2004. даје оцену стања нације, и износи главне смернице руске политике за надолazeћи период: „Русија је постала политички и економски стабилна земља. Постала је независна – и са финансијске тачке гледишта и у међународним односима. Наши су циљеви апсолутно јасни. То је висок животни стандард у земљи, безбедан, слободан и комфоран живот. То је учвршћивање позиције Русије у свету.“ (Рој Медведев, *Путин – повратак Русије*, Новости, Београд, 2007, стр. 195-196)

14) Тако је Руска федерација још 2008. године купила Нафтну индустрију Србије (НИС).

15) „Маршута *Јужног тока* иде од руског терминала на источноцрноморској обали, дном

својих посредника вршила је снажан притисак на државе Западног Балкана да се строго придржавају стандарда Европске уније када је о преносу и дистрибуцији енергената реч. Ово је значило да се без одобрења Европске комисије и учешћа компанија из Европске уније не може спровести пројекат (тзв. „диверсификација на тржишту енергената у Европској унији“).¹⁶ У то време за Европску унију била је примарна изградња другог, конкурентског, гасовода „Набуко“ који је од Азербејџана преко грузијске луке Потји, Црног мора, Турске, Бугарске, Румуније, Мађарске и Аустрије требало да обезбеди унос гаса у срце Европе.¹⁷ „Набуко“ је предвиђао заобилажење Руске федерације, Грчке, Македоније и Србије, и форсирао је „енергетску стабилност“ Источног Балкана као одскочну даску евроатлантизма на Исток. Европски Брисел политиком условљавања везао је руке кључним земљама на рути преко којих је трабало да се преносе енергенти на траси „Јужни (по)ток“. Као чланица Европске уније и НАТО-а Бугарска није одолела притисцима из Брисела, па је изашла из споразума са Руском федерацијом, те је читав посао око „Јужног тока“ пропао.¹⁸ Овај политички чин успорио је руско надирање на Балкан, али га није задржао. Руска федерација сада је променила тактику деловања и циљеве поставила мање амбициозно.

Црног мора, до бугарске луке Варна. На територији Бугарске овај гасовод се грана на: *Северну грану* која иде преко територије Србије и Мађарске, до Аустрије и северне Италије, а *Јужна грана* крака иде према Грчкој, па преко Јадрана доспева до јужне Италије.“ (Срђан Милосављевић, „Енергетски и војни аспекти стратегије безбедности Руске федерације у контексту савременог међународног поретка и односа према Републици Србији“, *Докторска дисертација*, Факултет безбедности, Београд, 2013, стр. 314)

16) Руска страна се томе противила. (О овоме и у: Драган Петровић, *Геополитика Балкана*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2014, стр. 63: „Русија се противила одредбама да се половина капацитета преносне мреже у коју спада и гасовод мора оставити за трећу страну у послу.“)

17) Milovan Radaković, „Geopolitički i energetski aduti EU i Rusije – Nabuko i Južni tok“, *Međunarodna politika*, №1147: 5-13, Institut za međunarodnu politiku i privреду, Beograd, 2012, str. 7.

18) „Председник Бугарске Росен Плевнелијев позвао је на обуставу свих активности везаних за гасовод Јужни ток у тој земљи, док се тај пројекат не усклади с европским законодавством. Плевнелијев је подсетио да је Европска комисија саопштила да ће против Бугарске покренути процедуру због кршења правила којима се уређује европско унутрашње тржиште и конкуренција. Непоштовање европског законодавства може да доведе до тога да Бугарској буду уведене санкције...“ (<https://www.blic.rs/vesti/svet/bugarski-predsednik-trazi-predkid-izgradnje-juznog-toka/3lm3cw1>, од 22.07.2014)

УЛАГАЊА РУСКЕ ФЕДЕРАЦИЈЕ НА БАЛКАНУ

Руска федерација почиње значајније да улаже у балканске привреде почев од 2006. године. Улагања су ограничена у неколико уских привредних сегмената. За сада је „руски економски утицај на западном Балкану концентриран је у малом броју стратешких пословних сектора као што су: енергетика, банкарство, металургија и некретнине.“¹⁹ Занимљиво је да су почетне значајније инвестиције биле у куповини и покровитељствима над спортским клубовима, попут: солунског ПАОК-а и београдске Црвене звезде, за који су били заинтересовани руски приватници-олигарси. Међутим, како је руска држава успевала да под контролу стави разудани, стихијски приватни сектор, тако су инвестиције добијале стратешкији карактер.

Почев од 2007. године улагања постају промишљенија. Русија је заинтересована пре свега за улагања у енергетику, где је видела шансу да прошири свој утицај јер је ионако маса балканских земаља у енергетском смислу била усмерена према јефтинијим и квалитетнијим енергентима са Истока. Руски „Лукоил“ је октобра месеца 2003. године купио 79,5% капитала српског „Беопетрола“ за 117 милиона евра.²⁰ Током фебруара 2007. године компанија *Нефтегазинкор* (подружница *Зарубежњефт АД*) купила је рафинерију нафте у Броду (Република Српска),²¹ погон за производњу моторних уља у Модричи и мрежу од 79 бензинских станица. Договор је износио 121 милион евра, споразуми су потписани са Владом Републике Српске. „Заједно са својом имовином, *Зарубежњефт* је добио право на развој нафтних поља у Републици Српској. У 2011. години у погону је покренута друга линија, капацитет прераде повећан је са 1,2 милиона тона на три милиона тона годишње. У реконструкцији рафинерије у граду Броду у периоду 2007-2014. уложено је више од 250 милиона евра.“²²

19) Слободна Европа, <https://www.slobodnaevropa.org/a/rusija-zapadni-balkan-uti-caj-bih/28998014.html>, од 25.01.2018.

20) Ненад Поповић, Одред Јашко: *Спољнотрговински односи и перспективе привредне сарадње Руске федерације и Републике Србије*, Српски економски центар, Београд, 2010, стр. 34.

21) Драган Петровић, *Геополитика Балкана*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2014, стр. 65.

22) Видети: <https://russiancouncil.ru/russia-balkans#1>

У Москви је на највишем државном нивоу 2008. године потписан уговор о продаји Нафтне индустрије Србије (НИС) руском *ГазПромНефту* за 400 милиона евра, да би накнадном куповином још 5% акција до 2012. „ГазПром“ постао већински власник акција са 56,15% удела у укупној имовини и капиталу. Кредит од 1 милијарде долара Руска федерација је определила влади Републике Србије за помоћ попуни буџетског дефицита у 2010. години у износу од 200 милиона долара, и 800 милиона долара за пројекте модернизације железничке мреже кроз Србију.²³ „Фабрика бакарних цеви *Мајданпек* купљена је од *Уралске рударско-металуршке компаније*.“²⁴ Фебруара месеца 2012. године руски конзорцијум „Сбер“ откупио је већинске пакете акција аустријске *Volksbank International* чиме је ова компанија стекла присуство у земљама централне и источне Европе (Чешка, Мађарска, Словенија, Хрватска, Босна и Херцеговина).²⁵ Присуство се врши преко подружнице „Сбербанк АГ“ (Беч).²⁶ Након овога „Сбербанка“ учвршћује своје пословање и у Србији.²⁷ Приметно је и руско присуство у сектору финансија, банкарства и осигурања с обзиром на то да су се на тржишту у последњих пет година појавиле три руске банке: *Сбербанк*, *Експобанк-а* и *АПИ банка* (бивша *УТВ*). (Оне нису међу десет највећих банака у Србији.)

23) Михаил Лобанов, „Отношения России и Сербии – Новое содержание старых форм“, *Современная Европа*, Vol. 58, N° 2/2014: 91-105, Институт Европы РАН, Москва, 2014, стр. 97: „Россия подписала соглашение о выделении Сербии кредита на 1 млрд долларов в 2010 году, при этом 200 млн долларов (под 3,4% годовых сроком на 11 лет) предполагалось израсходовать на покрытие бюджетного дефицита, а 800 млн долларов – на модернизацию железнодорожной инфраструктуры.“

24) Ненад Поповић, Ондреј Јашко: *Спољнотрговински односи и перспективе привредне сарадње Руске федерације и Републике Србије*, Српски економски центар, Београд, 2010, стр. 35.

25) <http://ba.n1info.com/Vijesti/a314786/Analiza-medjunarodne-grupe-Ruska-igra-na-Balkanu.html>

26) „Sberbank of Russia (*Sberbank*) has completed its acquisition of 100% of *Volksbank International AG (VBI)*. Today's closing follows the announcement on 8 September 2011, that *Sberbank* had entered into a sale and purchase agreement with the shareholders of *VBI – Österreichische Volksbanken-AG (VBAG)*, *BPCE S.A. (BPCE)*, *DZ BANK AG (DZ BANK)* and *WGZ BANK AG (WGZ BANK)*.“ (<https://www.sberbank.at/press-releases/sberbank-completes-acquisition-volksbank-international>, од 15.02.2012)

27) *Нови магазин*: <http://www.novimagazin.rs/ekonomija/pocetak-rada-sberbank-srbija>, од 24.12.2012: „*Ruska Sberbanka* kupila je u februaru ove godine filijale austrijske *Volksbanke* u jugoistočnoj Evropi i preko mreže ekspozitura *Volksbanke* dolazi u Srbiju sa novim bankarskim kapitalom.“

У Црној Гори највећа руска инвестиција била је куповина алуминијумског комбината КАП од стране Олега Дерипасхе. Комбинат је купљен заједно са никшићким рудницама боксита по цени од 48,5 милиона евра.²⁸ Потом је и никшићка „Железара“ променила два руска власника. Значајна улагања руских држављана и компанија била су и у куповини некретнина на Приморју.²⁹ Инвестирано је у хотеле, апартмане, приватне виле и куће. Овај новац добро је дошао посусталој црногорској привреди која је након издвајања из државне заједнице са Србијом кренула у процесе тоталне приватизације, и јагме за недостајћим „живим новцем“.

И у Бугарској руски капитал се укрупњавања: досадашње појединачне и стихијске инвестиције у некретнине на црноморском Приморју замењују се крупним инвестицијама у стратешким гранама бугарске економије: пре свега у енергетици и телекомуникацијама. Међу корпоративним инвестицијама највећа је она руске нафтне компаније „ЛукОил“ у рафинерију у Бургасу и ВТБ у „Виваком“ (БТК).³⁰ Руске инвестиције у овој земљи премашују 2 милијарде евра, а Руска федерација је на 7. месту по улагањима у Бугарској.

Најкрупнија руска инвестиција у Румунији је улагање „ЛукОила“ у енергетска и црпна постројења у овој земљи, кроз дистрибуцију и продају нафте на румунском тржишту које је отпочело још крајем 90-тих година XX века. У Румунији је присутан и руски конзорцијум индустрије челика „*Mechel*“, од чије производње зависи локална машинска индустрија. Фабрика челичних профила и цеви „(ОАО) ТМК“ такође се налази у руској својини, као и алуминијумски комбинат *Alro Slatina* и *Alum* у граду Тулчеа. У ИТ-индустрији значајна

28) Esad Krcić, „Руске инвестиције у Црној Гори – лоши potezi и прanje новца“, *Radio Slobodna Evropa*, <https://www.slobodnaevropa.org/a/ruske-investicije-u-crnoj-gori-losi-potezi-ili-pranje-novca/24897341.html>, од 09. 02. 2013.

29) „Упркос санкцијама које је Црна Гора увела Москви, Русија и даље остаје највећи инвеститор у нашој земљи. За 11 година Федерација је уложила 1,2 милијарде еура, док је лани доспјело 150 милиона еура. Укупан прилив страних директних инвестиција током протекле године био је око 687 милиона, од којих руских опет највише – око 150 милиона еура. Црну Гору обично је годишње посјећивало и до 300.000 руских туриста, који су остваривали милионска ноћења, а међу њима је било и оних који су инвестирали у куповину некретнина на атрактивним мјестима по Приморју.“ (<https://www.bankar.me/2017/12/19/rusija-i-dalje-na-jveci-investitor-u-crnoj-gori/>), од 19.12.2017)

30) Лили Границка, „Шце купи ли Русија Бугарија?“, *Mediapool.bg*, <https://www.mediapool.bg/shte-kupi-li-rusija-bulgaria-news254765.html>, од 04.10.2016.

су руска улагања у румунски *LuxSoft* који опслужује велике светске компаније попут: „Боинга“ (*Boeing*), „Боша“ (*Bosch*), „Дела“ (*Dell*) и других.³¹

До истека 2018. године руски приватници су у Грчкој успоставили контролу над 20% акција луке Солун. Они истовремено поседују и највећи хотел у Солуну, ТВ канал, новине и фабрику дувана.³²

„Тренутно руска улагања у Србији износе четири милијарде долара“.³³ Највеће инвестиције Русије у Србији (у милионима евра) су: *ГазПромНефт* 947; *Лукоил* 210; *ГСК красниј Треуголник* 3,5; *Согаз осигурање* 3,1; *С-Пројект* 2,5 милиона евра. Иако је Европска унија и даље најзначајнији спољнотрговински партнер Србије ваља нагласити да је у појединачном скору на увозној страни то ипак Руска федерација са 13%, испред Немачке са 12% и Италије са 10%.³⁴ Са друге стране, извоз из Србије у Руску федерацију континуирано расте. Највише се извозе: воће и воћни производи, друге прехранбене намирнице, делови за моторна возила, грађевинска опрема, електроматеријал (бакар, алуминијум), тканине и теписи, лекови, опрема за возила (оловни акумулатори, аутомобилске гуме). Из Руске федерације доминира увоз пре свега енергената (нафте, гаса и угља), потом: војне опреме, азотног ђубрива, минералних материја, производа за исхрану животиња, разних руда, папир... Да се уочити да у спољнотрговинској размени двеју земаља преовладавају сировине и репроматеријал, па је за очекивати да ће промет између две земље расти са повећањем учешћа финалних производа у укупној спољнотрговинској размени. Руска Федерација је трећи трговински партнер Србији, „а пласман српских производа на руско тржиште карактерише стартна, ценовна, конкурентна предност у односу на друге, увозне производе захваљујући јединственом,

31) Codruța Dura, Imala Drigă, „Russian Multinationals in Romania and Their Impact upon the Romanian economy“, *Economics*, Vol. 12, N°1/ 2012: 109-120, Annals of the University of Petroșani, Petroșani, 2012.

32) Видети: <https://russiancouncil.ru/russia-balkans#1>

33) *Радио телевизија Србије*: <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/13/ekonomija/3390680/rt-rusija-ce-povecati-ulaganja-u-srbiju-za-500-miliona-dolara.html> од 17.01.2019.

34) Ненад Поповић, Ондреј Јашко: *Спољнотрговински односи и перспективе привредне сарадње Руске федерације и Републике Србије*, Српски економски центар, Београд, 2010, стр. 23.

преференцијалном трговинском споразуму и бесцаринском извозу на тржиште од преко 144 милиона становника.³⁵ У експертизи Привредне коморе Србије за потенцијале српске робе на руском тржишту истиче се да је: „Српски производ цењен, препознат као квалитетан, и има купца.“³⁶ Након посете руског председника Владимира Путина Србији јануара 2019. потписани су билатерални уговори из: привредне сарадње, енергетике, саобраћајне инфраструктуре, науке, културе и образовања у укупној вредности од преко 10 милијарди евра, што је отворило огромне потенцијале Србији: од унапређења сарадње између две земље до поспешивања економског раста и друштвеног развоја.³⁷

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Овде се сада могу уочити извесне правилности у разматрању налаза. Руска геополитика исказује велико интересовање према простору Југоисточне Европе. У основи ради се о православном цивилизацијском кругу земаља према коме је Русија увек исказивала заштитничку улогу, својеврсни патронат. У подели интересних сфера Источни Балкан требало је да неспорно буде у сфери руског утицаја. Међутим, различитим сплеткама и подгрејавањима анимозитета Запад је преко немачких династија остваривао кључну доминацију у Бугарској и Румунији. На Западном Балкану Русија је одувек морала да дели утицај са Западом. Њено присуство у источним крајевима Југославије увек је било значајније него на западу јужнословенске заједнице народа.

У периоду након распада СССР-а Источни Балкан је припао ЕУ и НАТО, западни део бивше Југославије (Словенија и Хрватска) такође. Руска федерација искористила је колебање

35) <https://www.ekapija.com/news/1877465/vrednost-izvoza-u-rusiju-471-mil-usd-u-prvoj-polo-vini-2017-do>, од 12.09.2017.

36) Ibidem

37) „Кирил Дмитриев, генерални директор Руског фонда за директне инвестиције (РДИФ), и директор Развојне агенције Србије, Радош Газдић, потписали су споразум о сарадњи у проналажењу нових инвестиционих пројеката. Потписани споразум омогућава јачање и унапређење билатералне сарадње две земље кроз инвестиционе пројекте.“ (*Развојна агенција Србије РАС*, „Руски Фонд за директна улагања и Развојна агенција Србије потписали споразум о сарадњи“, <https://ras.gov.rs/ruski-fond-za-direktna-ulaganja-i-razvojna-agencija-srbije-potpisali-sporazum-o-saradnji>, од 18.01.2019)

Европске уније у остатку Западног Балкана и појачала своје присуство. Почетне инвестиције на овом простору биле су стихијске. Куповане су махом некретнине од стране физичких лица, али су куповали и богати олиграси посустала предузећа из социјалистичког периода. Од 2007. године улагања постају крупнија, инвестира се стратешки: у енергетику и телекомуникације, у тешку индустрију и ИТ-сектор. У Србији спољнотрговинска размена са Руском федерацијом ослоњена је махом на енергетику која је једно време учествовала са готово 80% у укупној економској размени. Са друге стране, у Русију се извозе прехранбени производи (нарочито воће и воћни деривати), лекови, хемијски препарати... Последњих година интензивира се сарадња у хемијској индустрији (вештачко ђубриво), војноиндустријском комплексу и у преради бабра, алуминијума и металних легура. Руска федерација исказује заинтересованост и за инвестиције у бродоградњи на Дунаву, улагања у пољопривреду и туризам. Русија издваја и све значајнија средства у изградњу и обнову православних објеката, подстиче културну сарадњу, размену у науци и образовању и слично. Године које су пред нама интензивираће привредну сарадњу и подићи ће билатералне односе на још виши ниво. Посебно место у подизању односа на виши ниво имаће изградња гасовода „Турски ток“ који би требало да пролази и кроз Србију, тако да ће Србија од корисника услуге постати и дистрибутер, што ће додатно ојачати њену економију и геостратешку позицију.

ЛИТЕРАТУРА

Блиц, <https://www.blic.rs/vesti/svet/bugarski-predsednik-trazi-prekid-izgradnje-juznog-toka/3lm3cw1>, од 22.07.2014.

Glenny Misha, *The Balkans – Nationalism, War, and the Great Powers 1804-2011*, Penguin Publishing Group, 2012.

Границка Лили, „Ще купи ли Русија Бугарија?“, *Mediapool.bg*, <https://www.mediapool.bg/shte-kupi-li-rusiya-bulgaria-news254765.html>, од 04.10.2016.

- Дейников Равиль Тагирович, „Россия, Турция и Крымское ханство – геополитическая ситуация в Северном Причерноморье в период с 30-х гг. XVIII в. по 1783. г.“, *Докторска дисертација*, Московский государственный областной университет, Москва, 2012.
- Dragomir Elena, *Cold War Perceptions – Romanian’s Policy Change toward the Soviet Union 1960-1964*, Cambridge Scholar’s Publishing, 2015.
- Dura Codruța, Drigă Imala, „Russian Multinationals in Romania and Their Impact upon the Romanian economy“, *Economics*, Vol. 12, N°1/ 2012: 109-120, Annals of the University of Petroșani, Petroșani, 2012.
- Едемски Андреј Борисович, „Иза кулиса совјетско-југословенских односа (јул-децембар 1966)“, *Токови историје*, 2/2012: 15-40, Институт за новију историју Србије, Београд, 2012.
- Krcić Esad, „Руске инвестиције у Црној Гори – лоши potezi и прanje novca“, *Radio Slobodna Evropa*, <https://www.slobodnaevropa.org/a/ruske-investicije-u-crnoj-gori-losi-potezi-ili-pranje-novca/24897341.html>, од 09. 02. 2013.
- Lesser Ian, Larrabee Stephen, Zanini Michele, Vlachos-Dengler Katia, *Greece’s – New Geopolitics*, Kokkalis Foundation/RAND, 2001.
- Лобанов Михаил, „Отношения России и Сербии – Новое содержание старых форм“, *Современная Европа*, Vol. 58, N° 2/2014: 91-105, Институт Европы РАН, Москва, 2014.
- Медведев Рој, *Путин – повратак Русије*, Новости, Београд, 2007.
- Милосављевић Срђан, „Енергетски и војни аспекти стратегије безбедности Руске федерације у контексту савременог међународног поретка и односа према Републици Србији“, *Докторска дисертација*, Факултет безбедности, Београд, 2013.
- Н1 инфo, <http://ba.n1info.com/Vijesti/a314786/Analiza-medjunarodne-grupe-Ruska-igra-na-Balkanu.html>

- Нови Магазин, <http://www.novimagazin.rs/ekonomija/pocetak-rada-sberbank-srbija>, од 24.12.2012.
- Перовић Радослав, *Вести о Србима у румунским летописима*, Београд, 1941.
- Петровић Драган, *Геополитика Балкана*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2014.
- Поповић Ненад, Јашко Ондреј, *Спољнотрговински односи и перспективе привредне сарадње Руске федерације и Републике Србије*, Српски економски центар, Београд, 2010.
- Портал Банкар, <https://www.bankar.me/2017/12/19/rusija-i-dalje-najvesci-investitor-u-crnoj-gori/>, од 19.12.2017.
- Портал Е-капија, <https://www.ekapija.com/news/1877465/vrednost-izvoza-u-rusiju-471-mil-usd-u-prvoj-polovini-2017-do>, од 12.09.2017.
- Портал Сбербанк, <https://www.sberbank.at/press-releases/sberbank-completes-acquisition-volksbank-international>, од 15.02.2012.
- Radaković Milovan, „Геополитички и енергетски адути ЕУ и Русије – Nabuko и Јужни ток“, *Међународна политика*, N°1147: 5-13, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2012.
- Радио телевизија Србије, <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/13/ekonomija/3390680/rt-rusija-ce-povecati-ulaganja-u-srbiju-za-500-miliona-dolara.html> од 17.01.2019.
- Razvojna agencija Srbije RAS, „Руски Фонд за директна улагања и Развојна агенција Србије потписали споразум о сарадњи“, <https://ras.gov.rs/ruski-fond-za-direktna-ulaganja-i-razvojna-agencija-srbije-potpisali-sporazum-o-saradnji>, од 18.01.2019.
- Рокаи Петар, Ђере Золтан, Пал Тибор, Касаш Александар, *Историја Мађара*, Клио, Београд, 2002.
- Russian Council, <https://russiancouncil.ru/russia-balkans#1>

- Сергеевна Ирина, „Политика России на Балканах на рубеже XIX-XX веков – цели, задачи и методы“, *Труды Института российской истории*, Выпуск 9, Российская академия наук/Институт российской истории; Тула, 2010.
- Симић Драган, *Наука о безбедности – савремени приступи безбедности*, Факултет политичких наука, Београд, 2003.
- Слободна Европа, <https://www.slobodnaevropa.org/a/rusija-zaradni-balkan-uticaj-bih/28998014.html>, од 25.01.2018.
- Филимоновић Миљан, „Безбедносни аспекти међународног положаја Русије на почетку XXI века“, *Магистарски рад*, Факултет политичких наука, Београд, 2009.

*Vladan Stanković***PRESENCE OF RUSSIA IN SOUTHEAST EUROPE AT
THE BEGINNING OF THE 21st CENTURY****Resume**

Russia has been interested in the area of Southeast Europe since the late eighteenth century. The division of interest spheres into the Eastern and Western Balkans is a consequence of the competition of the Great Powers in this area. Romania and Bulgaria as the Eastern Balkans should have come under greater Russian influence. The Western Balkans should have been interestingly divided between Russia and the West in the proportion 50:50. By political intrigue, the Eastern Balkans has been drawn into the Western Hemisphere of Influence, while the Western Balkans has been left in the mid-east between East and West. After the collapse of the USSR and Yugoslavia, Russia's foreign policy has taken a cautious approach. After 2007 there is a more offensive cooperation of the Russian Federation with the Balkan countries in various fields: energy, telecommunications, metal complex... The construction of the Turkish Stream will begin to intensify the cooperation of the Russian Federation with the Balkan states.

Keywords: *Russia, Serbia, geopolitics, economic cooperation, international relations*

* Овај рад је примљен 1. октобра 2019. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције, 20. октобра 2019. године.